

Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva

**PRÁVNA VEDA A PRAX:
VÝZVY MODERNÝCH EURÓPSKYCH
INTEGRAČNÝCH PROCESOV**

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie

**PRÁVNA VEDA A PRAX: VÝZVY MODERNÝCH
EURÓPSKYCH INTEGRAČNÝCH PROCESOV**

medzinárodnej vedeckej konferencie

27. – 28. novembra 2015

Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Bratislava

BRATISLAVA 2015

9. Byelov D., Kovach Ju., Lenger Ya., The Paradigm of Constitutionalism / D.Byelov, Ju.Kovach, Ya.Lenger // Ponatie a character prava. Zbornik prispevkov z medznarodnej vedeckej konferencie (27 februara 2014). – Bratislava, 2014 – s. 55-60.

10. Bysaga Y., Byelov D., Lenger Y., Constitutional Law Science in Context of New Paradigm of Constitutionalism // Актуальні питання конституційного права в сучасних умовах суспільного та державного розвитку : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 11 березня 2014 р. – Львів : Центр конституційних ініціатив, 2014. – 94 с. – С. 43-50.

11. Byelov D., Lenger Ya., Constitutionalism: New Aproaches / D.Byelov, Ya.Lenger // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії» – Херсон : «Гельветика». – 2014 р. – С. 55-57.

ВЕКТОРНІСТЬ СУЧАСНИХ ВИПРОБУВАНЬ ЛІБЕРАЛІЗМУ ТА ПРОЕКТУ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА І ЇЇ НАУКОВЕ ВІДТВОРЕННЯ

Барабаш О. В.

доцент кафедри логіки

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Інституціональна, економічна і, зрештою, на наш, погляд, ціннісно-орієнтаційна щодо своїх базових витоків та підвалин криза сучасності, що у тій, або іншій формі проявляється конкретикою гостроти на різних рівнях і складових національного і міждержавного характеру, проблематизувала реальність та перспективи майбутності у якісно новий спосіб, відкривши, відповідно, нові предметні науково-дослідницькі контури, ракурси особливої уваги.

Якщо йти шляхом максимального схематизму, то, навіть зважаючи на усі відтінки сумніву щодо потенціалу лібералізму західного гатунку (скажімо, у ствердженні його загальної кризи Г. Рормозером), намагань виявлення окремих проблемних ланок, тощо, змістовність «проекту світової історії» у її універсальній спрямованості, тривалий час виглядала, переважно, у дусі сподівань Ф. Фукуями: прогнозувався близький «кінець історії» – досягнення мети історичного розвитку, найвищої фази соціальної зрілості в остаточній загальносвітовій перемозі лібералізму і, відповідно, поширення його цінностей та інституцій. На цьому фоні, певний час будь-які альтернативи сприймалися, скоріше, як соціально-аутсайдерське за задумом і результатом експериментаторство, віддалене від магістралі сучасної історії та її цивілізаційної змістовності. Тональність поглядів на майбутність змінювалась й коректувалась навіть стосовно майбутності Європи, але, зрештою, остаточно стверджувалась у формулюванні, яке запропонував, скажімо, Міхаель Боргольте, «...я вважаю цілковиту відмову від уявлення про єдність узагалі неприпустимою» [1, с. 122], хоча цілком у ліберальному дусі єдність Європи «слід розуміти радше як структуру (Gefüge) єднос-

тей з незліченними відмінностями» [1, с. 126]. У підсумку, конструктивне єднання навколо спрямованості ліберального характеру сприяло швидкій розробці й впровадженню конструкту глобалізації, в основі якого, в тому числі, змістовний намір всесвітнього представлення та подальшого розгортання фундаментальних цінностей лібералізму.

Процес глобалізації від самого початку мав актуалізувати різні складові пошуку світоглядних та інституціональних знаменників взаємодії, міжнаціональних засад економічного, культурного, технологічного та іншого співробітництва. В подібному баченні майбутнього щодо векторності загальної історії людства в новій, вже світовій системі координат найбільш перспективно щодо його затребуваності виглядала подальша доля проекту міжнародного права, який стверджувався через важкий досвід двох світових війн із намірами відстояти мирне майбутнє, позитивні здобутки лібералізму. Саме він, поширюючи ідею верховенства права, уявлявся безальтернативним механізмом, здатним представити права людини, її гідність, поширити демократичні механізми їх захисту й застерегти від посягання на них як на національному, так і міжнародному рівнях.

Але сучасний світ стає надто динамічним у багатьох показниках; регіональні та локальні ідентичності вже не всюди характеризуються статичними й усталеними показниками духовно-культурного або інституціонального характеру, не виходять з параметрів стійкої соціальної стратифікації, не відзначаються однозначністю національно-географічної прив'язаності. Фундаментальні світоглядні позиції, що тривалий час формували середовище безальтернативності лібералізму, з відповідною традицією ставлення до свободи, проникненням його цінностями та готовністю репродукувати лише на цьому підґрунті ідеї та відповідні інституції поширюються у зв'язку з парадоксальною готовністю до прийняття обмежень свободи в способі життя. В такий спосіб відбиваються зміни, що викликані переліком загроз у сучасному світу (тероризм, екологічні проблеми, економічна криза, тощо). Яскравий приклад – трансформації суспільної думки щодо можливостей обмеження прав і свобод, і відтворення цієї позиції в національному законодавстві Канади).

Ще одна суттєва, на наш погляд, проблемна площина, що розкривається новими гранями – самі ракурси постанови питання щодо взаємозв'язку економічних інтересів як одного з вирішальних факторів розвитку сучасності, а у окремих авторів і загального знаменника та універсального мірила, з культурно-духовними елементами, традиціями інституціоналізму, розвитком права. Подібна змістовна спрямованість і, можливо, навіть сам дискурс згаданого гатунку уводять наукову увагу до утилітаризму з характерним для нього блоком проблем і методами їх розгляду, але, зрештою, знову повертає до нових аспектів проблематизації лібералізму. Так, скажімо, Рональд Дворкін загалом не погоджувався зі ствердженнями щодо зв'язку лібералізму з економічним зростанням і капіталізмом, що, на його думку, «відбувається з-за пов'язування ліберального ідеалу з тією чи іншою формою утилітаризму, метою якого є загальний добробут як єдине благо» [2, с. 184]. Однак, ні одна з «теорій добробуту», яких він виділяє три класи, не може відповісти на головні питання, що стоять перед сучасним лібералізмом, та стати послідовним політичним ідеалом, оскільки в

них не можна виділити критерії визначення. Кожна з них спрямована на максимізацію блага, що перетворює рівність не в мету, а в інструмент її досягнення, та і, зрештою, теорії добробуту не в змозі вирішити ряд моральних і політичних проблем, таких як компенсація, додаткове розподілення, так звана проблема «дорогих смаків» та ін. Т.О. Алексеева підкреслює, що загалом ціла плеяда мислителів, що писали після 1970-х рр., «таких як Джон Роулз, Роберт Нозік, Алан Гевірт, Рональд Дворкін та інші наполягали на тому, що телеологічна етика, будучи використана до політичного життя, руйнує свободу...», а зрештою, «утилітаризм, за сутністю, за багатьма позиціями, протистоїть лібералізму» [3, с. 136]. Р. Дворкін саму основу лібералізму бачив саме у концепції рівності ресурсів, де поняття рівності, свободи та особистої відповідальності не знаходяться у невіршувемому конфлікті і у якій долаються конфліктний плюралізм моральних норм та система агонального лібералізму, що породжуються «негативною свободою» за І. Берлінім. Його концепція рівності ресурсів, а також окремо проблема свободи в рівності виходять на нову ступінь ліберального розуміння проблем, що є піднятими сучасністю – ув'язуються свобода і рівність, які не визнаються незалежними один від одного, як співпрямлені поняття одного концептуального поля. Таким чином, сам підхід вже знаходиться на перетині егалітарного й ліберального і дозволяє вийти за межі традиційного лібералізму.

Іншу спрямованість щодо згаданого комплексу проблем, яка також, на нашу думку, все більше актуалізується у сьогоденні, сформував відомий теоретик права, економіст і суддя Апеляційного суду Сполучених Штатів сьомого округу Чикаго Ричард А. Познер, який ще у відомому дискусійному дослідженні «Економічний аналіз права» звертається до концепції економічної теорії права. В його роботах послідовно простежується наступна позиція: «...чимало галузей права, особливо (але не виключно) великі правові ділянки – власність, делікти, злочинність, контракти тощо – несуть на собі суттєвий відбиток економічних умовиводів» [4, с. 57]. Загалом, відстоювання економічного інтересу суб'єктів суспільства пов'язується з тією фундаментальною цінністю консервативного гатунку, що позначається як «ефективність», має чіткі економічні параметри й узгоджується з концептуальними засадами англо-американського способу життя, від розробок Адама Сміта – «Те, що Адам Сміт розумів під поняттям «багатство націй» у цій книзі зветься ефективністю» [4, с. 341] до намагання простежити розвиток загального права, яке «...якнайкраще (хоч і не ідеально) можна пояснити як систему, спрямовану на максималізацію суспільного багатства» [4, с. 57]. Баланс взаємодії економіки та права, за Ричардом А. Познером, має спиратися на позицію, що «в підґрунті юридичної логіки лежать економічні принципи» [4, с. 59], а явна або «неявна економічна логіка» [4, с. 337] є в основі системи загального права. Центральне поняття «ефективності» в більшій мірі відповідає змісту усієї концепції ніж поняття, що пов'язані з базовими цінностями й дискурсом ліберального характеру, а справедливість і чесність загалом відзначаються як «поняття, що не мають стосунку до економіки й економістів» [4, с. 58] і, відповідно, «на жаль, запропонована Роулзом теорія дистрибутивної справедливості залишається лише теорією, яку важко застосувати на практиці» [4, с. 593]. Якщо розглядати право в контексті

справи розподілу ресурсів, то правова система визнається методом розподілу ресурсів, який поступається ринку, що «краще оцінює альтернативні використання» [4, с. 661]. Підсумуємо, що наведені положення представляють суперечливу та дискусійну, але авторитетну думку щодо перспектив розвитку права і також репрезентують впливовий англо-американський світ. Наскільки подібне методологічне спрямування є таким, що відображає актуалізацію економічного інтересу в сучасному світі і, можливо, його новітнє за якістю інституційне представлення, і як воно може відбитися на проекті міжнародного права, виділенні національного і співпрямління його з міжнародним правом у прагматичних вимірах імплементації тощо – на нашу думку це окремий змістовний блок вартий додаткової наукової уваги. Хоча Ричард А. Познер й відзначається як чи не найбільш цитуємий теоретик права сучасності, а його підхід сповнений відтінків традиційного утилітаризму, тим не менш, економічна значущість як оціночний критерій й англо-американського права й права міжнародного залишається підпорядкованим представленню й поширенню базових цінностей лібералізму – свободи (що розуміється не тільки в контекстах економічного характеру), гідності, поваги до людини, тощо.

Література:

1. Боргольте, М. Як Європа знайшла своє розмаїття. Про середньовічні корені плюральності цінностей / Культурні цінності Європи; за ред. Ганса Йоаса і Клауса Вігандта; пер. з нім. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2014. – 552с.
2. Кимлика, У. Либеральное равенство / Современный либерализм: Ролз, Берлин, Дворкин, Кимлика, Сэндел, Тэйлор, Уолдрон. – М.: Прогресс-традиция, 1998. – 248с.
3. Алексеева, Т.А. Современные политические теории / Т.А. Алексеева. – М.: РОССПЭН, 2000. – 479с.
4. Познер, Р. А. Економічний аналіз права / Ричард Аллен Познер; пер. з англ. С. Савченко. – Київ.: Наукове видавництво <Акта>, 2003. – 862 с.